

Móser Zoltán: Időt halasztani, napot mulasztani... Képes Ének-Tár. Magyar Kultúra Kft
(Rec.)

A Zenetudományi Intézet népzenei archívuma sok-sok ezer népdal hangfelvételét és kottáját őrzi – természetesen az énekesek adataival együtt. De vajon közülük hányról készült fényképfelvétel? Döntő többségük – ma már pótolhatatlanul – arctalan. Nincs jogunk számon kérni a gyűjtőktől a fotózás elmulasztását, hiszen a terepen rendkívül összetett, koncentrált munkát kell végezniük, de azért egy szemléletbeli tényezőt is megemlítek. A modern népzene-tudomány régen megcáfolta azt a romantikus vélekedést, miszerint a népdalokat eredetileg egy-egy tehetséges paraszt ember találta ki és a többiek tőle veszik át. Tudjuk, hogy nem így van; hogy a népdal variánsokban élő, közösségi alkotás, az énekes a közösségtől tanulja és közösségének adja tovább. A kutatók tehát rendszerezik a népdalokat, típusokat alakítanak ki, vizsgálják a stílusokat, történeti összefüggéseket és még sok egyebet, közben pedig talán hajlamosak vagyunk elfelejtkezni az egyén szerepéről, arról, hogy énekes nélkül nincsen dal. Pedig – Kodály Zoltán szerint – „... néhány évi gyűjtés után már világos volt hogy a dalok nem közkincs, nem a nép énekel: egyéneké ott is...”

Sok éven át foglalkoztam a népdaldíszítés kutatásával, az elemzésekhez szükséges, részletes lejegyzések készítésével. Ma is emlékszem arra a pillanatra, arra a megrendülésre, amikor a hangjáról, ékesítési szokásiról már közről ismert Demeter Antalné Jánó Anna fényképét Hofer Tamás néprajzkutatótól megkaptam. A szép, szelíd, ovális arc fotója, melyről összeszedettség és bizonyos távolságtartás sugárzik, előadasmódjának mélyebb megértéséhez vezetett. Ez hát az oka, hogy elvállaltam Móser Zoltán „Időt halasztani, napot mulasztani...” című könyvének bemutatását, mely a Magyar Kultúra Kiadónál jelent meg. A talányos cím népdal idézet egy zaborvidéki menyasszonybúcsúzóból.

A könyv énekesek portréját és hozzájuk rendelt egy-egy dalát tartalmazza; baloldalt láthatók a portrék, jobbra a kották. A fotográfus tehát nemcsak képekben gondolkodott, nem fotóalbumot tett közzé, hanem a dallamok segítségével mintegy megindokolta, hogy miért éppen ezeket a személyeket választotta témájának. Az 55 képen főként idős előadók láthatók, nem egy éppen amint énekel. Meglepően sok a derűs, mosolygós portré! A kiérlelt, barázdás arcok gazdag élettörténeteket sejtetnek, mögéjük-köréjük képzelhetjük azt a paraszti világot, amelyben a dalnak, az énekesnek még közösségformáló szerep jutott. Köztük néhány kislány is föltűnik, természetesen gyermekdalok társaságában, és nagyobb fiúk, meg fiatal legények, amint betlehemeznek.

A könyvben hírességekkel találkozunk, olyanokkal, mint Bányainé Reczika Teréz, akitől Kodály Zoltán gyűjtött 1916-ban, vagy mint Ambrusné Márton Kata, akinek 1938-as Pátia-felvételeiről Bartók Béla készített lejegyzéseket. Ismerőseink közé tartozik a zoborvidéki Brath Margit, a gyimesi Berszán Fülöp, Halmágyi Mihály, a moldvai Simon Ferenc Józsefné, Demse Dávidné, a sort még hosszan folytathatnám. Az énekesek zöme felvidéki: Zoborvidékről, Ipoly mentéről, Palócföldről és Kelet-Felföldről való. Az egykori Észak-Magyarország az a táj, amely Móser Zoltán érdeklődését évtizedekkel ezelőtt megragadta, ahová hűségesen visszajárt, ahol a legtöbbet megfordult, főként Ág Tibor dunaszerdahelyi népzeneutató társaságában. De könyvében – énekesein keresztül – Dél-Dunántúl, Kalotaszeg, Mezőség, Gyimes, Moldva is megjelenik, vagyis nagyjából az egész magyar nyelvterület. Bizonyára nem véletlenül, hiszen Móser Zoltán a portrék és dalok segítségével „egy nép sokféleségét és sokszínűségét” kívánta megmutatni.

A portrék után népzene gyűjtést megörökítő három kép következik: Ág Tibort, Olsvai Imrét és Kallós Zoltánt látjuk énekeseik társaságában. Ők Móser Zoltán személyes barátai, akikkel gyakran átélhette a gyűjtés izgalmát, fáradságát és szépségét, és akik közül kettőt immár nélkülöznie-nélkülöznünk kell.

„Egy fotóalbum elkészítésekor fontos, hogy melyik az első és az utolsó kép.” – olvassuk a könyv bevezetőjében. Nos, a záró kép vélhetően népdalaink időbeli távlataira, zenei anyanyelvünk keleti eredetére utal egy asszony portréjával, akiről viselete, fejdíszje alapján feltételezzük, hogy valamelyik rokonnép körébe tartozik. Sajnos nem derül ki, hogy pontosan melyikbe, talán – a szerző szándéka szerint – azért, hogy a kép ne ismereteket, hanem élményt nyújtson és asszociációkat keltsen.

Ami a könyv kottaanyagát illeti, a kiadványban lapozgatva elcsodálkozhatunk, elgyönyörködhetünk az énekesekhez kiválasztott dalok műfaji változatosságán: gyermekdalok, párosítók, jelesnap szokások énekei (villőzés, kislejtés, pünkösdlés, betlehemes játék, névnapköszöntő), továbbá lakodalmások, balladák, különféle lírai dalok és egyházi népénekek tartoznak közéjük. Dallamaik nagy múltú népzene történeti tágasságát állítják eléink: az archaikus ütempáros réteget, a kis hangterjedelmű pentaton és a nagyívű, ereszkedő pentaton régi stílust, a sirató stílust, középkori, kora újkori és újkori dallamokat, verbunkost, jajnótát és az új stílust.

A kották nagyobbik fele Ág Tibor gyűjtése és lejegyzése, és – mint a „Kép- és kottajegyzékből” megtudható –, legtöbbjük itt jelenik meg először. Ezek „d” záró hangra vannak írva, ami szerencsés, mert Móser Zoltán dalolásra szánta őket, és ebben a

hangmagasságban kényelmesen lehet énekelni. Talán jó lett volna, ha a többi, más kiadványokból idézett dalokat is ugyanerre a záró hangra transzponálva közölte volna.

Mondandóm végén fel szeretném hívni a figyelmet Móser Zoltán jó ügyeket támogató, kivételes önzetlenségére, nagyvonalúságára. Ennek köszönhetjük, hogy fotóit számos alkalommal, ellenszolgáltatás nélkül bocsátotta különböző népzenei kiadványok – többek között a „Magyar Népzenei Antológia”, Vargyas Lajos „A magyarság népzeneje” című CD és CD-ROM, valamint az „Énekeltem én...” című könyvem rendelkezésére. A Zenetudományi Intézet legújabb kiállításán is szerepel egy felvétele Fülöp Imréné Gál Mónikáról. Köszönjük neki, és tisztelettel kérdezzük, hogy énekes portréinak másolatát nem szeretné-e az Intézet népzenei fotóarchívumában elhelyezni – segítve ezzel népi énekeseinkkel kapcsolatos adósságunkat törleszteni.

Paksa Katalin